

Анотація

Назва дисципліни / освітнього компонента	Теорія і практика сучасної лексикографії
Освітня програма	Українська мова та література
Компонент освітньої програми	Вибірковий
Загальна кількість кредитів та кількість годин для вивчення дисципліни	3 кредити/ 90 годин
Вид підсумкового контролю з	залік
Мова викладання	Українська
Викладач	Вокальчук Галина Миколаївна, доктор філологічних наук, професор, професор кафедри української мови ім. проф. К. Ф. Шульжука РДГУ
CV викладача на сайті кафедри	https://www.rshu.edu.ua/kafedry-if/kafedra-umipkfsh/sklad-kafedri-umipkfsh/121-personalii/613-vokalchuk-halyna-mykolaivna
E-mail викладача	vokal_neo@ukr.net

Програма навчальної дисципліни «Теорія і практика сучасної лексикографії» є важливим і невід’ємним складником загальної підготовки майбутнього фахівця в царині української філології загалом і українського мовознавства зокрема. Після здобуття Україною державної суверенності назріла нагальна проблема употужнення статусу української мови як державної у всіх сферах суспільного життя, що передбачено законом «Про забезпечення функціонування української мови як державної». У цій сув’язі одним із закономірних викликів сьогодення є збагачення й розвиток національної словникової бази. Вивчення дисципліни «Теорія і практика сучасної лексикографії» допоможе майбутнім філологам вільно орієнтуватися в різномірному масиві лексикографічних праць, удосконалити практичні навички володіння державною мовою, підняти загальний рівень фахової підготовки на вищій щабель, стати більш конкурентоспроможним на ринку праці (у його гуманітарному сегменті) щодо надання представникам україномовного соціуму освітніх, комунікативних, інформаційних послуг.

Викладання дисципліни має виразне практичне спрямування й тісно пов’язане з діяльністю науково-дослідницької роботи неографічної лабораторії «NEOLEX-Рівне» кафедри української мови ім. проф. К. Ф. Шульжука Рівненського державного гуманітарного університету (функціонує з 2010 р.; наук. керівник – проф. Г. М. Вокальчук). Це передбачено особливостями освітньої програми підготовки магістрів зі спеціальності 035. Філологія,

науково-дослідницький сегмент якої акцентований на проведенні оригінальних досліджень зокрема за напрямками: 1) українська неологія та неографія; 2) лінгвокультурологія. Про результати практичних напрацювань неографічних лабораторій Рівненщини (окрім «NEOLEX-Рівне», це і «Острозький неограф» Національного університету «Острозька академія», наук. консультант – проф. Г. М. Вокальчук), до наукової діяльності яких залучена філологічно обдарована молодь провідних вишів, доповідалося на наукових форумах, зреалізовані лексикографічні проєкти були схвалені й аналізувалися в наукових працях вітчизняних науковців.

Мета викладання навчальної дисципліни «Теорія і практика сучасної лексикографії» – поглибити й систематизувати знання магістрантів про історію та особливості розвитку вітчизняного словництва, ознайомити з новітніми актуальними напрямками й завданнями української лексикографічної науки, що має виразний інтердисциплінарний характер, удосконалити практичні навички укладання й редагування наукових текстів лексикографічного типу, реалізовувати оригінальні словникові проєкти, застосовуючи методологію сучасної лексикографії.

Основні завдання дисципліни «Теорія і практика сучасної лексикографії»:

- сформувати у магістрантів наукові погляди на лексикографію як самостійну мовознавчу науку інтердисциплінарного характеру, що має важливе соціо- й лінгвокультурне значення;
- ознайомити магістрантів з історією розвитку українського словництва (яке особливо активно розвивається впродовж останніх трьох десятиріч), внеском видатних письменників (насамперед Т. Г. Шевченка) у збагачення словникового складу української мови;
- поглибити теоретичні знання магістрантів про типологію словників та особливості укладання різножанрової словникової продукції;
- ознайомити магістрантів із базовими принципами лексикографічної параметризації та спеціальними методами і прийомами аналізу словників, що описують сферу мови і мовлення;
- згідно з вимогами освітньо-професійної програми підготовки магістрів зорієнтувати випускників на реалізацію оригінальних науково-дослідницьких (лексикографічних) проєктів у царині української неології та неографії, а саме: а) сформувати у магістрантів практичні вміння й навички дослідження та систематизації неологічних матеріалів; б) навчити укладати, редагувати й готувати до друку персональні словники неологічної лексики українських поетів ХХ–ХХІ ст., що передбачено планами науково-дослідницької роботи неографічної лабораторії «NEOLEX-Рівне»;
- продовжувати розвивати аналітичне мислення магістрантів, вміння й навички переконливо аргументувати власні погляди на досліджувані лінгвістичні проблеми, мовні явища і факти.

Зміст навчальної дисципліни

Змістовий модуль 1

Українське словництво: від давнини до сучасності

Тема 1. Вступ до навчальної дисципліни. Предмет і завдання вивчення курсу «Теорія і практика сучасної лексикографії». Лексикографія як самостійна лінгвістична наука й інтердисциплінарна галузь мовознавства. Зв'язок лексикографії з мовознавчими та іншими гуманітарними й природничими дисциплінами. Теоретична і практична лексикографія. Місце дисципліни в системі підготовки філолога.

Тема 2. Історія української лексикографії

Періодизація української лексикографії. Перші словники періоду Київської Русі (X – середина XIII століття).

Українська лексикографія кінця XVI – другої половини XVIII століття. Словники Лаврентія Зизанія, Памва Беринди, Є. Славинецького та А. Корецького-Сатановського; латино-церковнослов'янський словник «*Dictionarium latino-slavonum*» (1724) І. Максимовича.

Розвиток української лексикографії в кінці XVIII – на початку XX ст.: словник «Собраніє Малоросійськихъ словъ, содержащихся въ «Энеидѣ» (1798 р.), доданий до видання Енеїди І. Котляревського; «Словарь малоросійской старины» (1808) В. Ломиковського; «Краткий малоросійский словарь» при «Грамматике малоросійского наречія» О. Павловського (1818); «Собраніє словъ малоросійскаго нарѣчія» (1823) І. Войцеховича; словник української мови П. Білецького-Носенка; словники І. Вагилевича, Л. Боровиковського, М. Максимовича; українсько-російський «Словарь малорусскаго нарѣчія» (1855) О. Афанасьєва-Чужбинського; «Словарь малоросійськихъ ідіомовъ» (1861) М. Закревського; «Опытъ южнорусского словаря» К. Шейковського; «Словниці української мови» (1873) Ф. Піскунова; «Опытъ руско-украинскаго словаря» (1874) М. Левченка; «Малоруско-німецкий словарь» Є. Желехівського і С. Недільського; «Знадоби до словаря южнорусского» (1877) І. Верхратського; «Словарь російсько-український» в чотирьох томах (1893–1898) М. Уманця та А. Спілки; «Русско-малоросійский словарь» (1897 – 1899) Є. Тимченка; «Словарь українськихъ виразівъ, перенятыхъ з мовъ тюркськихъ» О. Макарушки (1895).

Етапи розвитку лексикографії в Україні у XX – XXI сторіччях: 1) 1917–30-ті роки; 2) 1933–50-ті роки; 3) кінець 50-х – кінець 80-х років; 4) сучасний період розвитку української лексикографії.

Провідні вітчизняні лексикографи: Б. Грінченко, Є. Желехівський, М. Калинович, Є. Тимченко, Л. Полюга, А. Бурячок, Г. Удовиченко, З. Сікорська, В. Жайворонок, О. Тараненко, Є. Карпіловська, Л. Симоненко, Н. Хобзей, А. Нелюба та ін.

Тема 3. Словник як об'єкт наукового дослідження

Основні поняття лексикографії. Мікроструктура, медіа- та макроструктура словника. Принципи лексикографування мовних одиниць. Типологія словників. Словники й енциклопедії. Класифікації словників. Словники, що описують сферу мови. Характеристика різнотипних словників української мови. Синхронічні і діахронічні словники. Історичні й етимологічні словники. Основні типи словників української мови і параметри їх класифікацій. Будова словникової статті у словниках різних типів і жанрів. Словники в мережі Інтернет. Комп'ютерна лексикографія. Електронні словники як аналоги «паперових» версій.

Змістовий модуль 2

Словники, що описують сферу мовлення

Тема 1. Словники, що описують сферу мовлення. Українська письменницька лексикографія: здобутки, перспективи, актуальні напрями розвитку. Словники мови письменників. Конкорданси. Специфіка словникового представлення авторського вокабуляру. Шевченківська лексикографія як окрема царина вітчизняного словництва.

Тема 2. Українська індивідуально-авторська неографія: здобутки і перспективи. Зведені й персональні словники неолексем. Словники неологічної лексики Т. Шевченка,

І. Франка, Лесі Українки, Ю. Федьковича, П. Грабовського та інших класиків української літератури. Характеристика й аналіз словників лексикографічних серій «Українська індивідуально-авторська неографія» (Рівне – Острог, випуски 1–8, 2007–2017 рр.; відп. ред. проф. Г.М. Вокальчук), «Лексико-словотвірні інновації» (Харків; укл. – проф. А. Нелюба; вип. 2004–2010 рр.). Лексикографування неологічної лексики українських письменників (за матеріалами електронного ресурсу (понад 20000 одиниць) неографічних лабораторій Рівненщини – «NEOLEX-Рівне» Рівненського державного гуманітарного університету та «Острозький неограф» Національного університету «Острозька академія»). Планування, організація та здійснення індивідуальних та групових оригінальних неографічних проєктів з урахуванням актуальних завдань сучасної індивідуально-авторської неографії. Особливості й основні труднощі лексикографічного опису авторської неологічної лексики. Етапи роботи укладача над неологічним словником: 1) особливості добору фактичного матеріалу; 2) укладання первинних реєстрів словників авторських неолексем (одного чи групи авторів); 3) фільтрація реєстру майбутнього словника з урахуванням основних критеріїв ідентифікації авторського лексичного новотвору з-поміж інших лексичних одиниць; 4) здійснення процедури лексикографічної експертизи зібраного неологічного матеріалу; 5) повторна фільтрація реєстру й редагування словникових матеріалів; 6) аналіз і коректура першої версії словника; 7) підготовка й презентація словникових матеріалів; 8) підготовка упорядкованих матеріалів до друку.

Тема 3. “СЛОВНИК УКРАЇНСЬКОГО СПРОТИВУ (неологія доби російської агресії 2014-2024 рр.)” – черговий проєкт неографічної лабораторії «NEOLEX-Рівне». Основна мета і завдання проєкту. Особливості й основні труднощі лексикографічного опису неологічної лексики. Етапи роботи укладача над неологічним словником.